

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРНЕТ-ТРЕНІНГІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТНОЇ АКТИВНОСТІ ТА СТАНОВЛЕННЯ СУБ'ЄКТНОСТІ

PERSPECTIVES OF INTERNET TRAINING APPLYING FOR SUBJECTNESS ACTIVITY DEVELOPMENT AND FORMATION OF SUBJECTNESS

Назар М.М., Мещеряков Д.С.

Анотація

В статті йдеться про інтернет-тренінги, як навчальну технологію, яка є однією з найбільш актуальних і перспективних для дистанційного навчання, що здійснюється віддалено з використанням електронних мереж і сучасних мультимедійних технологій. Окреслено чинники продуктивного дистанційного групового навчання та психологічної групової роботи з використанням технологій мережі Інтернет для заданих цілей. Показано результати «Тренінгу комунікативної компетентності та успішного спілкування». Висвітлено перспективи застосування та дослідження інтернет-тренінгів для розвитку суб'єктної активності та становлення суб'єктності.

Ключові слова: суб'єктна активність, суб'єктність, комунікативна компетентність, інтернет-тренінги.

Summary

The article deals with online trainings as educational technology, which is one of the most relevant and promising for distance learning, carried out remotely with the use of electronic networks and modern multimedia technologies. The factors of productive distance group training and psychological group work using technologies of the Internet for the given purposes are outlined. The results of "Training of communicative competence and successful communication" are shown. The prospects of applying and further research of Internet trainings for the development of subjectness activity and the formation of subjectness are highlighted.

Keywords: subjectness activity, subjectness, communicative competence, internet trainings.

Дослідження можливостей інтернет-тренінгів з формування комунікативної компетентності для розвитку суб'єктної активності, є очевидним, та має значні психолого-педагогічні перспективи для застосування отриманих результатів (дистанційні навчальні курси, психологічні інтернет-тренінги, індивідуальний та груповий коучинг, психологічне онлайн-консультування, вебінари, телеконференції тощо). Піднімаються питання про психологічні механізми становлення суб'єктності та можливості розвитку суб'єктної активності засобами формування комунікативної компетентності в контексті дистанційної групової навчальної та психологічної роботи, що побудована на використанні сучасних інфокомунікативних технологій. Окреслюються перспективи застосування навчальних і психологічних інтернет-тренінгів для зазначених цілей.

Метою статті є виявлення ефективності інтернет-тренінгів як сучасного дистанційного навчального методу для розвитку суб'єктної активності його учасників, окреслення перспектив його використання.

Суб'єктна активність – міра прояву в діяльності особи цілеспрямованості, націленої на перетворення дійсності, а також світоглядних позицій, переконань і переваг.

Суб'єктна активність може бути розглянута як характеристика діяльнісного стану особистості, що (як форма діяльності), складається з наступних компонентів: цілеспрямованість, мотивація, стратегії досягнення цілі, рефлексія, емоції (Слободчиков, 1994; Сокольская, 2008).

Також ми розглядаємо суб'єктну активність в якості вмотивованої діяльності з власних інтересів під дією інтелекту, що спрямована на досягнення цілей суб'єкта і розв'язування самостійно поставлених ним задач (Мещеряков, 2017, Смульсон, 2018).

Групова навчальна робота посідає одне з найважливіших місць у віртуальному освітньому просторі, сприяючи відносно одночасному більш або менш масовому залученню її учасників у навчальні та освітні процеси, у контексті інтелектуального розвитку та психологічних змін, вимагаючи суб'єктної активності учасників та розвиваючи її. В сучасному, динамічному світі, навчання через інтернет теж має підлаштовуватися під цей ритм, ставати більш гнучким і динамічним, відповідаючи потребам та можливостям як учасників, так і різноманітним організаторам, авторам та тьюторам дистанційної освіти. Це можливо здійснити, зокрема, в рамках віртуального освітнього середовища.

Основними перевагами створення та використання віртуальних освітніх середовищ слід вважати, зокрема, такі: 1) можливості постійного доступу суб'єктів навчання до інформації, що знаходиться у мережі Інтернет; 2) самостійна пошукова діяльність, спрямована на оволодіння необхідною організаційною та навчальною інформацією; 3) збір і накопичення передового, зокрема іноземного, досвіду, а також доступ до інформації, що необхідна для підвищення якості й ефективності освіти та навчання; 4) зручна, економічна та ефективна взаємодія, співробітництво як на організаційному, так і на міжособистісному рівнях, налагодження інтернет-спілкування як на рівні офлайн, так і онлайн (Смульсон та ін., 2012).

Значної уваги заслуговують розвивальні потенціали продуктивно організованих інтернет-тренінгів, що займають місце як один з провідних психологічних інструментів, який сприяє інтелектуальному розвитку і взагалі розвитку особистості. Використання сучасних інформаційних технологій у груповому навчанні та психологічній роботі, їх розгортання у віртуальному освітньому середовищі або незалежно від нього несе в собі величезний психолого-педагогічний потенціал, будучи одним із засобів, що перетворюють навчання та взагалі життя людини на більш активні, свідомі, творчі, особистісні процеси (Назар, 2010; Назар, 2013; Смыслова, 1998).

Групова психологічна робота, що здійснюється у мережі Інтернет, визначається як активне соціально-психологічне навчання в умовах групи на основі використання тих або інших форм інтернет-спілкування. Частіше за все групова психологічна робота здійснюється у формі інтернет-тренінгу, вебінару чи дискусії, для чого використовуються сайти з достатнім технічним рівнем комунікативних можливостей, електронна пошта, а також спеціальні програми для текстового та/або мультимедійного онлайн-спілкування (Skype, Messenger, Telegram, Viber тощо). Сучасні інфокомунікативні технології, зрозуміло, відіграють тут особливо важливу роль (Назар, 2010; Шувалова, 2003). Популярності набувають процеси навчання та психологічної, в тому числі групової, роботи в соціальних мережах та спеціалізованих інтернет-сервісах.

Порівняльний розгляд складових комунікативної компетентності та суб'єктної активності вказує на їхню очевидну когерентність, що є підставою для висновку про те, що формування комунікативної компетентності повинно корелювати з розвитком суб'єктної активності через значну взаємну відповідність компонентів обох понять. Виникає актуальне завдання для подальших досліджень, що полягає у емпіричному виявленні та розкритті специфіки кореляцій між обома поняттями, зокрема, під час інтернет-тренінгів з формування комунікативної компетентності. Завдання поширюється і на дослідження ролі психологічних механізмів становлення суб'єктності у віртуальному освітньому просторі під час розвитку суб'єктної активності засобами дистанційного, зокрема мережевого (у віртуальному просторі), навчання, в тому числі – за допомогою інтернет-тренінгів (Смульсон, 2015, 2018).

Враховуючи концептуальні засади дистанційного навчання у мережі Інтернет, а також змістовні та організаційні складові проектування електронних дистанційних навчальних курсів, був розроблений і здійснений інтернет-тренінг з розвитку комунікативної компетентності та успішного спілкування, що, зокрема, забезпечує розвиток суб'єктної активності. Дистанційний навчальний курс складається з 20 етапів, завдання яких виконуються учасниками тренінгу послідовно. Завдання містять теоретичні блоки з інформацією по темі, діагностичні та контрольні тести, відеозавдання, вправи на самоаналіз, рефлексію, вправи на моделювання ситуацій, релаксаційні вправи тощо. Під час виконання

завдань та засвоєння стратегій комунікативної компетентності та суб'єктної активності у учасників інтернет тренінгу формується та/або покращується комплекс відповідних компетенцій і вмінь, що вимірюється, зокрема, діагностичними методиками (Смульсон, 2015, 2018).

Здійснення емпіричного етапу дослідження ґрунтується на організації навчально-психологічної роботи у групі учасників, які бажають сформувати та розвинути в собі комунікативну компетентність та суб'єктну активність. Технологія залучення учасників до експерименту є наступною: через соціальні мережі, новини на сайтах (в нашому випадку – на сайті лабораторії сучасних інформаційних технологій навчання Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України <http://newlearning.org.ua>), особисте спілкування та інші засоби пропонується взяти участь у дистанційному навчальному курсі (в нашому випадку – в інтернет-тренінгу з розвитку комунікативної компетентності та успішного спілкування, що забезпечує розвиток суб'єктної активності) на добровільних засадах, використовуючи мотивацію, відповідну цілям та змісту тренінгу (в нашому випадку – мотивацію поліпшення стосунків з іншими людьми, формування здатностей компетентного, успішного спілкування з іншими людьми, підвищення особистої цілеспрямованості, ініціативності, розвитку власного самопізнання, самовдосконалення, саморозвитку) (Смульсон, 2015, 2018).

Серед методів дослідження були використані: теоретичний аналіз сучасних першоджерел по темі; діагностичні та контрольні тести з розвитку комунікативної компетентності та відповідних комунікативних навичок, що вимірюють також референтні показники суб'єктної активності; методи тренінгової роботи – мінілекції, відеозавдання, вправи на самоаналіз, вправи на моделювання ситуацій, релаксаційні вправи тощо; технології статистичної обробки даних за допомогою програмних пакетів SPSS і Excel тощо.

Необхідним чинником дослідження продуктивності навчання та психологічної роботи, що здійснювалися під час інтернет-тренінгу, є застосування на його початку та при завершенні діагностичних методик: тесту «Визначення способів регулювання конфліктів» (також відомого як тест «Стратегія та тактика поведінки у конфліктній ситуації», або як тест К. Томаса), тесту «Оцінка рівня комунікабельності» В.Ф. Ряховського, тесту «Рівень конфліктності особистості», тесту комунікативних вмінь Міхельсона (в адаптації Ю.З. Гільбуха). За нашою моделлю когерентності розвитку суб'єктної активності та комунікативної компетентності, покращення показників комунікативної компетентності за вказаними методиками також вкаже і на розвиток суб'єктної активності.

На момент завершення дослідження, 30.10.2017 року, навчання в інтернет-тренінгу з формування та розвитку комунікативної компетентності, що також забезпечує умови та сприяє розвитку суб'єктної активності, здійснили 249 учасників.

В результаті отримання даних дослідження було здійснено математичну обробку з використанням програмного пакету «SPSS» (табл. 1).

Таблиця 1

Математична обробка отриманих на початку інтернет-тренінгу та після його завершення результатів за всіма тестами

ReliabilityNotes

Cases Used	Statistics are based on all cases with valid data for all variables in the procedure.
------------	---

Syntax	RELIABILITY /SCALE('ALL VARIABLES') ALL /MODEL=GUTTMAN /STATISTICS=CORR /SUMMARY=MEANS VARIANCE COV CORR.	
Resources	Processor Time	00:00:00,000
	Elapsed Time	00:00:00,002

Scale: ALL VARIABLES

Reliability Statistics

Lambda	1	,682
	2	,979
	3	,910
	4	,920
	5	,996
	6	.
N of Items		4

Summary Item Statistics

		Mean	Minimum	Maximum	Range	Maximum / Minimum
Item Means	Part 1	10,275	3,459	17,092	13,633	4,941
	Part 2	13,779	13,657	13,900	,243	1,018
	Both Parts	12,027	3,459	17,092	13,633	4,941
Item Variances	Part 1	6,847	,122	13,573	13,450	110,951
	Part 2	13,244	9,680	16,808	7,128	1,736
	Both Parts	10,046	,122	16,808	16,685	137,395
Inter-Item Covariances	Part 1	1,289	1,289	1,289	,000	1,000
	Part 2	12,755	12,755	12,755	,000	1,000
	Both Parts	7,189	1,088	15,104	14,016	13,880
Inter-Item Correlations	Part 1	1,000	1,000	1,000	,000	1,000
	Part 2	1,000	1,000	1,000	,000	1,000
	Both Parts	1,000	1,000	1,000	,000	1,000

a. The items are: «Регулювання конфліктів» (шкала співробітництва), «Оцінка рівня комунікабельності» В.Ф. Ряховського.

b. The items are: «Рівень конфліктності особистості» – дисперсія, тест комунікативних вмінь Міхельсона (шкала впевненої поведінки) – дисперсія.

Після завершення «Тренінгу комунікативної компетентності та успішного спілкування» отримані результати були проаналізовані, а можливості розвитку суб'єктної активності засобами формування комунікативної компетентності – виявлені та осмислені.

Серед представників наявної вибірки учасників інтернет-тренінгу з комунікативної компетентності та успішного спілкування відзначається наявність значимих змін у суб'єктній активності та комунікативній компетентності між початком навчання у дистанційному навчальному курсі та після його завершення. Показники різних методик дослідження, що відповідають за суб'єктну активність та комунікативну компетентність, за час участі в інтернет-тренінгу у більшості учасників покращилися. Є підстави зробити висновок про продуктивність використаних інноваційних навчальних технологій, що забезпечують дистанційне групове навчання на основі застосування електронних комунікативних і мультимедійних можливостей мережі Інтернет.

Зокрема, інтернет-тренінг з комунікативної компетентності та успішного спілкування, що забезпечує розвиток суб'єктної активності та базується на концептуальних засадах ефективності дистанційного навчання, виявив ефективність як інноваційний інструмент здійснення групової психологічної та навчальної роботи у мережі Інтернет, довів перспективи свого використання у психологічній і педагогічній практиках, розкрив напрямки подальшого розвитку та вдосконалення відповідних навчальних, розвивальних і терапевтичних технологій (Назар, 2017).

Окрім того, спостерігається залежність ефективності навчання під час інтернет-тренінгів та дистанційної освіти від зацікавленості учасників у власному результаті, від їх рівня мотивації та самомотивації. Підвищити ефективність цих форм навчання можливо в результаті дослідження та використання тих психологічних механізмів становлення суб'єктності, що відповідають за мотивацію суб'єктної активності, цілепокладання та підвищення її рівня (Мещеряков, 2017, 2018).

Серед представників наявної вибірки учасників інтернет-тренінгу з комунікативної компетентності та успішного спілкування, що забезпечує розвиток суб'єктної активності, можна констатувати наявність значимих змін у комунікативній компетентності та суб'єктній активності досліджуваних між початком навчання у дистанційному навчальному курсі та після його завершення. Показники різних методик дослідження, що відповідають за комунікативну компетентність і вказують на суб'єктну активність, за час участі в інтернет-тренінгу у більшості учасників покращилися. Є підстави для висновку щодо продуктивності використаних інноваційних навчальних технологій, що забезпечують дистанційне групове навчання на основі застосування електронних комунікативних і мультимедійних можливостей мережі Інтернет.

Порівняльний розгляд складових комунікативної компетентності та суб'єктної активності вказує на їхню очевидну когерентність, що є підставою для висновку про те, що формування комунікативної компетентності повинно корелювати з розвитком суб'єктної активності через значну взаємну відповідність компонентів обох понять. Виникає актуальне завдання для подальших досліджень, що полягає у емпіричному виявленні та розкритті специфіки кореляцій між обома поняттями, зокрема, під час інтернет-тренінгів з формування комунікативної компетентності (рис. 1).

Підсумовуючи, застосування інтернет-тренінгів для розвитку суб'єктної активності має вже підтверджену ефективність як для розвитку окремих її компонентів, так і в цілому (Смульсон, 2018). Перспективність їх застосування очевидна в силу доступності, гнучкості, ефективності, масштабованості тощо. Ефективність та сфера застосування, як і спектр охоплення навчальних і освітніх процесів, будуть постійно розширюватися разом з розвитком технологічних можливостей та усуненням технічних обмежень, з одного боку, та розвитком психолого-педагогічних знань і методів навчання – з іншого. Одним з таких напрямків є подальші дослідження суб'єктності та суб'єктної активності, а саме – дослідження психологічних механізмів становлення суб'єктності, що дасть змогу, в тому числі, впливати на процес навчання та суб'єктну поведінку.

Рис. 1. Когерентність психологічних феноменів суб'єктної активності та комунікативної компетентності

Підтверджено, що інтернет-тренінги як навчальна технологія (або комплекс задіяних разом навчальних технологій) є однією з найбільш актуальних і перспективних для дистанційного навчання, що здійснюється віддалено з використанням електронних мереж і сучасних мультимедійних технологій, та може використовуватися для розвитку суб'єктної активності учасників навчального процесу, перш за все учасників віртуальних освітніх середовищ. Організація продуктивного дистанційного групового навчання та психологічної групової роботи з використанням технологій мережі Інтернет для заданих цілей є можливою та при задіюванні певних організаційних чинників достатньо зручною.

До перспективних напрямків досліджень застосування інтернет-тренінгів для розвитку суб'єктної активності та становлення суб'єктності слід віднести виявлення можливостей групової динаміки, заснованої на застосуванні найсучасніших інфокомунікативних, мультимедійних та інтерактивних технологій, під час навчальних, психологічних і

навчально-психологічних занять і курсів, що здійснюються у мережевому просторі; розробка індивідуальних і групових освітніх просторів, побудованих штучним інтелектом з урахуванням персональних і групових патернів продуктивного навчання тощо.

Список літератури

1. Мещеряков Д.С. (2017). Сучасні тенденції дослідження суб'єктності. *Технології розвитку інтелекту, Т. 2.*, 6(17).
2. Мещеряков Д.С. (2018). Психологічні особливості суб'єктної активності у соціальних мережах. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки.* Херсон: Гельветика, 4, 117-122.
3. Назар М.М. (2010). *Інтернет-спілкування як чинник особистісних змін у юнацькому віці: дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07.* НАПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка, К., 396 арк.
4. Назар М.М. (2017). Розвиток комунікативної компетентності засобами інтернет-тренінгів. *Технології розвитку інтелекту, Т. 2, № 5*
5. Назар М.Н., Мещеряков Д.С. (2013). Когнитивний базис создания модели респондента. *Научный поиск: Сб. научных работ студентов, аспирантов и преподавателей., вып. 13.* Ярославль, 153-159.
6. Слободчиков В.И. (1994) *Развитие субъективной реальности в онтогенезе : автореф. докт. дис.* М.
7. Смульсон (Ред.). (2012). *Дистанційне навчання: психологічні засади: монографія.* Кіровоград: Імекс-ЛТД.
8. Смульсон (Ред.). (2015). *Інтелектуальний розвиток дорослих у віртуальному освітньому просторі: монографія.* Київ: Педагогічна думка.
9. Смульсон (Ред.). (2018). *Розвиток суб'єктної активності дорослих у віртуальному просторі: монографія.* Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України.
10. Смыслова О.В. (1998). *Психологические последствия применения информационных технологий.* М. : МГУ.
11. Сокольская М.В. (2008). Субъектная активность как условие личностного здоровья. *Известия Российского государственного педагогического университета имени А.И. Герцена: Общественные и гуманитарные науки (философия, языкознание, литературоведение, культурология, экономика, право, история, социология, педагогика, психология): Научный журнал.* СПб., № 11 (62), 293-304
12. Шувалова Н.Ю. (2003) Общение со сверстниками в обучении ребенка работе на компьютере. *Новые инфокоммуникационные технологии в социально-гуманитарных науках и образовании: современное состояние, проблемы, перспективы развития : междунар. интернет-конф., 15 янв. – 29 марта 2002 г. : материалы конф.* М.: Ин-т «Откр. об-во» Логос

Назар М.М.: кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник лабораторії сучасних інформаційних технологій навчання Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ, вул. Панківська, 2

<http://orcid.org/0000-0002-9104-2585>

e-mail: apartment@bigmir.net

Мещеряков Д.С.: молодший науковий співробітник лабораторії сучасних інформаційних технологій навчання Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ, вул. Панківська, 2

<http://orcid.org/0000-0001-6831-8654>

e-mail: meoldom@gmail.com

Nazar Maxim Mykolayovych, PhD, senior researcher, Department of Modern Information Technologies of Education, G.S. Kostyuk Institute of Psychology, NAES of Ukraine, 2 Pankivska str., Kyiv

Mescheryakov Dmytro Serhiyovych, junior researcher, Department of Modern Information Technologies of Education, G.S. Kostyuk Institute of Psychology, NAES of Ukraine, 2 Pankivska str., Kyiv